

The background, mean reasons, the course of the separation of Catalonia from Spain in the general context of the disintegration tendencies in the European space are studied. The closest attention is paid to international legal, legal and political mechanisms, used by both sides during the attempt of the withdrawal of the region from Spain. In the course of the analysis, an author's vision of the main causes of Catalonia's unsuccessful secession was proposed: 1) the unformed Catalan nation; 2) the absence of international support for Catalonia; 3) the policy of deterring the European Union's disintegration tendencies within member countries 4) democratic political regime of Spain, which does not oppress ethnocultural, linguistic rights of ethno-entities.

Стаття надійшла до редколегії 22.09.2017

УДК 070.1-043.2:327

**Щедрова Г. П., ВНЗ «Університет
імені Альфреда Нобеля»**

ДЕТЕРМІНАНТИ ВПЛИВУ МАС-МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ

Досліджено роль засобів масової інформації у перебігу соціально-політичних процесів. Визначено чинники впливу мас-медіа на формування міжнародної політики. У контексті наукового пошуку проаналізовано етапи розвитку ЗМІ як інструменту політичної комунікації, визначено їхні функції на сучасному етапі розвитку міжнародних відносин, можливості впливу на конструювання світової громадської думки.

Засоби масової інформації, які справедливо ототожнюють з «четвертою владою», давно залишили межі національних держав. ЗМІ стали впливовим актором міжнародної політики – її рупором, ретранслятором та інструментом формування громадської думки світової спільноти. Глобалізація у світі загалом та євроінтеграційні процеси в Україні зокрема актуалізували для вітчизняної науки проблему визначення детермінантів впливу мас-медіа на формування міжнародної політики. Предметне поле означеної проблеми включає такі поняття, як: «міжнародна інформація», «політична комунікація», «зовнішня політика», «громадська думка», «мас-медіа»

та «інформаційна політика». Визначити сучасні тенденції впливу ЗМІ на міжнародну політику неможливо без глибокого дослідження взаємопов'язаних факторів.

Проблеми ЗМІ та їхнього впливу на міжнародну політику лягли в основу наукових розробок американських дослідників П. О'Геффермана та Б. Коена, які і поклали початок обґрунтуванню ролі ЗМІ у зовнішньополітичній діяльності. Напрямам впливу ЗМІ на соціально-політичні процеси присвячені наукові пошуки українських науковців. Так, аспекти політичної комунікації вивчають Ю. Ганжуров та М. Остапенко, міжнародної інформації – Є. Макаренко, М. Ожеван, М. Рижков, Г. Рудницька, Є. Тихомирова, вплив ЗМІ на політичну культуру досліджує І. Кисарець й І. Федорів, на політичне життя в інформаційну епоху – Л. Губерський, В. Коломієць, В. Недбай; еволюцію ролі ЗМІ в міжнародних відносинах аналізує І. Філенко, а роль ЗМІ у процесі глобалізації – О. Горошко, О. Городецька, О. Ваганова. Міжнародним аспектам регулювання діяльності ЗМІ присвячені праці Є. Кудрявцевої, З. Кукіної.

Мета статті полягає у виявленні чинників впливу та функцій засобів масової інформації у площині міжнародної політики в контексті процесу глобалізації та розвитку інформаційного суспільства, зокрема в Україні.

Предметне поле дослідження окресленої теми утворюють такі поняття, як міжнародна політика, а з нею і зовнішня політика та міжнародні відносини; політична комунікація як невід'ємна складова міжнародної дипломатії та міждержавного спілкування; міжнародна інформація у якості основоположних відомостей про суб'єктів міжнародних відносин та специфіку взаємодії між ними; громадська думка, що є віддзеркаленим уявленням про міжнародні процеси та їхньою оцінкою; ЗМІ або мас-медіа – своєрідні канали ретрансляції інформації, джерело формування порядку денного міжнародних відносин та засіб політичних маніпуляцій на міжнародній арені.

Міжнародна політика, яку також ототожнюють зі світовим політичним процесом, це сукупність цілеспрямованої діяльності народів, держав, їхніх інститутів, соціальних спільнот, об'єднань громадян у сфері міжнародного життя. Уявити сучасну міжнародну політику без аспектів комунікації, без реалізації інформаційно-культурної та інтегративної функцій практично неможливо. Відтак міжнародна інформація та політична комунікація – функціональні складові здійснення міжнародної політики.

Політичну комунікацію переважно тлумачать як процес передачі, обміну політичною інформацією, який структурує політичну діяльність та надає їй нового значення, формує громадську думку і політичну соціалізацію громадян з урахуванням їхніх потреб та інтересів [7, с. 162]. У ширшому контексті її визначає класик політичної соціології Р.-Ж. Шварценберг – як процес передавання політичної інформації, що циркулює від однієї частини політичної системи до іншої, між політичною та суспільною системами, а також між політичними структурами, суспільними групами та індивідами [13, с. 42].

Вітчизняна дослідниця М. Остапенко визначає суб'єктами політичної комунікації міжнародні та міждержавні організації [5, с. 141]. Авторка виокремлює певні тенденції сучасного перехідного або ж вже демократичного періоду. Так, на думку М. Остапенко, у демократичному суспільстві комунікація ефективна, якщо вона не тільки є технічно сучасною, інтерактивною, двосторонньою, але й відповідає іншим демократичним вимогам – таким, як правовий і моральний контроль суспільства над діяльністю ЗМІ, забезпечення справжнього плюралізму думок, прямий контакт між відправниками й одержувачами інформації, децентралізація інформаційних каналів, повага до свободи слова й конфіденційності приватного життя [5, с. 143].

У свою чергу, зауважимо, що саме демократизація як процес, який торкнувся внутрішніх і зовнішніх політичних відносин, створила умови для розвитку міжнародної політичної комунікації й актуалізувала проблему розповсюдження міжнародної інформації та формування міжнародних інформаційних відносин. Міжнародна інформація фактично є сукупністю даних та відомостей про події, явища та суб'єктів міжнародної взаємодії, зокрема політичної. Міжнародні інформаційні відносини, або міжнародні відносини у сфері інформації, розглядають співробітництво суб'єктів міжнародного права в галузі інформації. Сучасна наука про міжнародні відносини взяла на озброєння нове поняття «глобалізація інформації», яка відбувається як за рахунок сучасних інформаційних технологій, так і з допомогою міжнародних ЗМІ. Саме останні набули нових функцій та можливостей і стали ототожнюватися як з інформаційною зброєю, так і з засобом формування міжнародного політичного дискурсу. Найбільшими корпораціями, які по праву зараз вважають міжнародними, або міждержавними ЗМІ, є CNN (Cable News Network), RCA (Radio Corporation of America), DPA (Deutsche Presse-Agentur), BBC

(British Broadcasting Corporation), RTL (Radio Télévisioun Lëtzebuerg), Rater, L'Agence France-Presse, Associated Press, Euronews та ін.

Засоби масової інформації та комунікації у своєму розвитку пройшли кілька етапів. Так, український дослідник В. Пантелєєв виокремив чотири періоди в еволюції ЗМІ:

- перший – епоха газет, коли влада активно використовувала ЗМІ для цілеспрямованого впливу на своїх громадян. Незважаючи на те, що об'єктна сфера інформаційного впливу була обмежена писемними людьми, виник феномен громадської думки, яка формується владою за допомогою газетних повідомлень;

- другий етап – радіоепоха (газети + радіо). Ефективність інформаційного впливу вийшла на якісно новий рівень завдяки розширенню кола об'єктів за рахунок нижчих класів; можливості одночасного впливу на велику кількість об'єктів; переведення інформаційного впливу з інформаційного до інформаційно-розважального сектору;

- третій – телеепоха (газети + радіо + телебачення). З'являється можливість синхронного впливу одразу на два органи чуттів – зорового та слухового, що мало потужний синергетичний ефект. Зображення використовується для фіксації уваги, формування довіри до джерела інформації та введення об'єкта у необхідний психологічний стан, звуковий сигнал – для впровадження у свідомість та підсвідомість необхідної інформації. Ера телебачення практично співпадає у часі з періодом «холодної війни» та закінчується апогеєм ЗМІ – виникненням феномену «мейнстрім медіа», що з економічної точки зору означає монополізацію та концентрацію ЗМІ, а з соціальної – глобальну інформаційну ізоляцію;

- четвертий етап – епоха глобалізації (газети + радіо + телебачення + Інтернет). Будь-який користувач одержав можливість як отримувати альтернативну інформацію, так і розміщувати її в Інтернеті. Таким чином підривається монополія «мейнстрім медіа» на інтерпретацію подій і ускладнюється процес блокування певної інформації [6].

Останній етап безпосередньо пов'язаний із вже згадуваною глобалізацією інформації та якісним переходом до інформаційного суспільства. Йому властиві розвиток інформаційних та комунікаційних технологій, транскордонних каналів комунікації, медіалізація суспільного життя, створення глобальної інформаційної інфраструктури та комунікативних систем з миттєвою передачею інформації при одночасному зростанні значення інформації у багатьох сферах життєдіяльності людини [1].

Перехід до інформаційного суспільства висуває до міжнародного співтовариства певні вимоги – чесної конкуренції, децентралізації, доступності інформаційної техніки, активізації оброблення, зберігання та розповсюдження інформації. О. Ваганова також наголошує, що в інформаційному суспільстві існує розвинута світова комунікаційна мережа, яка створює кіберпростір і впливає на діяльність національних урядів [1].

Зрозуміло, що інформаційне суспільство та феномен «інформації без кордонів» є явищами постіндустріального суспільства та наслідками процесу глобалізації, яка характеризується зростанням взаємозалежності та взаємовпливу різних частин світу. Ряд дослідників називають глобалізацію об'єктивним процесом, який спричинив початок революції в інформаційних технологіях, що стала можливою після подолання бінарного протистояння світової капіталістичної та комуністичної систем. У політичному сенсі глобалізація втілюється у зростанні взаємозалежності зовнішніх політик різних країн, збільшенні взаємопов'язаності внутрішньої та зовнішньої політик.

Засоби масової інформації були і залишаються дієвими учасниками глобалізації. Американський дослідник П. О'Геффернан узагальнив роль, яку ЗМІ відіграють у зовнішній політиці. Вона полягає у таких функціях:

- засоби масової інформації виконують функцію швидкого джерела інформації;
- вони представляють і ставлять на порядок денний громадського обговорення глобальні проблеми, серед яких: екологія, права людини, роззброєння, СНІД, біженці, наркобізнес;
- ЗМІ визначають порядок денний обговорення і вирішення зовнішньополітичних проблем урядами;
- мас-медіа служать сигнальною системою для інших країн про плани і наміри конкретної держави;
- ЗМІ є засобом впливу неурядових організацій, а також терористів на дії урядів і міжнародної спільноти [12, с. 24-25].

Модерну інтерпретацію теорії П. О'Геффернана представила українська дослідниця О. Ваганова, яка виокремила ще один ряд функцій засобів масової інформації з точки зору суб'єктів міжнародних відносин, серед яких:

- інформаційна (функція посередника);
- тематизації (встановлення порядку денного);
- надання / ненадання підтримки політичним рішенням (створення консенсусу);

- демонстрація політичної активності при відсутності політичних дій;
- попереджувальна функція;
- функція створення національної ідентичності [1].

Значна роль ЗМІ зводиться до наявних важелів впливу та інструментів формування громадської думки, зокрема міжнародного сегменту аудиторії. Висловлена свого часу Н. Ротшильдом теза «Хто володіє інформацією, той володіє світом» перекинулася на засоби масової інформації, адже саме вони стали впливовими інструментами впливу на перебіг міжнародних подій та конструювання світової громадської думки щодо них.

Американський дослідник Дж. Лалл у розрізі сучасних тенденцій критично оцінив потенціал об'єктивності міжнародних та національних ЗМІ. «ЗМІ доносять до нас «картинки життя», попередньо відібрані й «обрамлені» заздалегідь підготовленими точками зору на ті проблеми, які лежать поза особистим життєвим досвідом більшості телеаудиторії. Це особливо стосується міжнародної політики. Скажімо, протягом останнього десятиліття люди в багатьох країнах світу цілком залежали від ЗМІ та урядів (чий позиції представляли ЗМІ) в інформуванні про військове втручання США в Лівані, Гренаді, Панамі, Іраку, Сомалі, Гаїті, Боснії та Сербії», – зазначав автор [3, с. 72].

Водночас, Дж. Лалл наголошував на невід'ємній ролі ЗМІ у формуванні політичної свідомості та культури. На думку дослідника, інструментами реалізації цієї ролі є повторюваність інформаційних повідомлень, де можуть бути закладені певні домінантні ідеї, які стереотипізують уявлення громадян. Відтак ЗМІ є носіями ідей, принципів і цінностей урядів, держав та цілих епох.

Попередньо сформовані політико-ідеологічні постулати, які популяризують ЗМІ, є підґрунтям залучення мас-медіа до участі у процесі формулювання та ухвалення політичних рішень. З одного боку, доцільність таких рішень можна обґрунтувати саме з допомогою медіа-маніпуляцій. З іншого, самі ЗМІ можуть відігравати вирішальну роль у прийнятті важливих рішень, зокрема міжнародних, політичною елітою.

Так, медіа-аналітики після війни в Персидській затоці 1991 року навіть запровадили вислів «ефект CNN», коли ЗМІ розпочали транслювати війну в реальному часі, тим самим мас-медіа виступили в ролі медіатора між урядами США та Іраку. На думку низки фахівців, військова операція в Сомалі 1992 року завершилась теж завдяки

впливу телебачення. Л. Гамільтон, голова Комітету міжнародних відносин при Палаті представників США, наголошувала: «Кадри, які показували голодних дітей, а не політичні цілі, привели нас в Сомалі у 1992 році. Кадри вбитих солдатів американської армії, а не завершення наших задач, змусили нас залишити Сомалі» [4, с.101].

Ще одним чинником впливу ЗМІ на формування міжнародної політики є перехід до використання онлайн-мовлення та оперативної трансляції сюжетів. Зокрема, ці прийоми є дієвим механізмом впливу на перебіг військових операцій та ставлення до них з боку світової спільноти та урядів різних держав. Так, під час монтажу відеоряду в сюжетах під час підготовки новин із місць бойових дій чи масштабних трагедій, редакції, як правило, мають свої стандарти – самоцензуру. Оскільки враховується чутливість аудиторії до візуалізації насилля, зокрема неповнолітніх, які можуть переглядати випуски новин разом із батьками під час раннього прайму, зниження порогу чутливості аудиторії до насилля є вкрай небажаним для суспільства. Верстка новин й розставлені редакціями пріоритети аналогічно можуть впливати на пріоритети порядку денного політиків.

Російська дослідниця В. Орлова визначила умови, згідно з якими глобальне телебачення може впливати на результати політичних та дипломатичних рішень. На її думку, ступінь впливу глобального ТБ залежить, по-перше, від масштабу події: міжнародні кризи, гуманітарні катастрофи, масштабні теракти виходять на перший план й вимагають вжиття відповідних заходів. По-друге, від швидкості розгортання події, особливо, якщо це супроводжується політичним вакуумом, тобто нездатністю лідерів тримати ситуацію під повним контролем, визначити чітку політичну лінію щодо тієї чи іншої проблеми. По-третє, від доступу журналістів до всієї необхідної інформації за відсутності обмежень і цензури. По-четверте, висвітлювана подія має привернути увагу широкої глядацької аудиторії» [4, с. 104-105].

Термін «ефект CNN», який у 90-х роках ввели чиновники Пентагону, означав вплив традиційних ЗМІ, яким і є канал CNN, на перебіг політичних подій та дій уряду. Розвиток міжнародних масмедіа та засобів комунікації призвів до появи нової форми впливу медіа на світову спільноту та міжнародну політику. Йдеться, зокрема, про виникнення «ефекту Аль-Джазіра» – терміну, який започаткував автор книги «Ефект Аль-Джазіра: Як нові глобальні медіа змінюють світову політику» Ф. Сейб [14]. Тепер поруч із традиційними

телевізійними мовниками про свій вплив на міжнародну арену заявили супутникові канали, журналістські блоги, Інтернет-радіо, тобто нові носії мовлення.

Ще одним аргументом на користь об'єктивної оцінки мас-медіа як впливових акторів міжнародних політичних процесів стала класифікація поколінь військових конфліктів американського військового експерта В. Лінда. У своїй книзі «Війна четвертого покоління» автор резюмує, що перше покоління характеризується широким використанням холодної зброї і мушкетів, друге покоління – тактикою «вогню і маневру», третє покоління використовувало танкову техніку та авіацію. Термін «війна четвертого покоління» з'явився в 1989 році. Основною складовою такого конфлікту є глобальна інформаційна та психологічна війна [11].

Якщо ж оцінювати еволюцію ролі ЗМІ у зовнішньополітичній діяльності держави, то на думку американського дослідника Б. Коена, яка виявилася справедливою аж до 60-х років минулого століття, преса була служницею уряду, його пропагандистським рупором, коли справа стосувалася зовнішньої політики [10, с. 22]. Тобто правляча еліта використовувала ЗМІ для поширення лише тієї інформації, оприлюднення якої було вигідне цій еліті. Головною причиною такого становища був мінімальний громадський інтерес до подій на міжнародній арені.

Однією з головних рис глобалізованого світу став відхід від політичної монополії на інформацію й утворення медіа-кластеру з незалежних ЗМІ. У даному аспекті важливо торкнутися питання міжнародного механізму регулювання діяльності засобів масової інформації. Провідну роль у міжнародному регулюванні різних аспектів діяльності ЗМІ слід відвести ООН, яка на 34-й сесії Генеральної Асамблеї визначила основні завдання Комітету ООН з інформації. Такими завданнями стали:

- сприяння встановленню нового міжнародного інформаційного порядку, більш справедливого і ефективного, заснованого на вільному, більш широкому та збалансованому обміні інформацією;
- розробка Генеральною Асамблеєю рекомендацій з метою проведення аналізу політики ООН в галузі інформації, враховуючи необхідність встановлення «світового порядку в області інформації і комунікації» [2, с. 355].

Важливу роль у регулюванні діяльності ЗМІ відіграє ЮНЕСКО, в рамках якої був розроблений проект Декларації про засоби масової інформації – першого великого документу, що відображає нові

тенденції в розвитку міжнародного інформаційного обміну. Крім універсальних міжнародних організацій на правове регулювання ЗМІ мають вплив і регіональні. В Європі нормативну базу для регулювання медіа-простору створюють Рада Європи, Європейський Союз та ОБСЄ.

Наголосимо, що кожна держава у своїй зовнішньополітичній діяльності прагне досягти трьох основних цілей – репрезентація себе у необхідному світлі, встановлення свого впливу над певними процесами чи суб'єктами міжнародних відносин і забезпечення гарантій стабільного і безпечного власного існування та розвитку. З-поміж різноманітних шляхів досягнення цього найоптимальнішим є саме інформаційний. Адже інформація – ресурс нематеріальний, а завдяки розгалуженій і все більше глобалізованій мережі ЗМІ ще й широкопроникний і всеохоплюючий, що дозволяє здійснювати різнорівневий вплив за різноманітними формами і каналами, але з єдиним смисловим навантаженням. Проте найголовніше – здійснювати вплив опосередковано і ненав'язливо. Саме тому зараз поле боїв та відстоювання власних інтересів перемістилося в інформаційний простір і, як показує досвід, дає досить плідні і цілком матеріальні результати [9, с. 184].

Українська журналістика і її міжнародне «крило» є досить молодими у порівнянні із західними мас-медіа. Однак на сучасному етапі можна стверджувати, що держава ставить пріоритетними для вітчизняних засобів масової інформації два головних завдання – протидія антиукраїнській пропаганді, зокрема російській, та формування позитивного іміджу Української держави.

Системності і практичної спрямованості діяльність держави у цій сфері почала набувати лише з 2006 року, коли з'явився повноцінний пакет відповідних нормативно-правових актів. Першим із них став Указ Президента України від 20 лютого 2006 року «Про культурно-інформаційний центр у складі закордонної дипломатичної установи України» [8]. Згідно з Указом, основними завданнями культурно-інформаційних центрів є:

- сприяння розвитку міжнародного співробітництва України з державою перебування в галузі культури, освіти, науки та техніки, туризму, фізичної культури і спорту;
- поширення в державі перебування інформації про Україну;
- ознайомлення громадян держави перебування з історією і культурою України, сприяння вивченню української мови на території цієї держави;

- підтримання зв'язків з українцями за кордоном, сприяння задоволенню їх культурно-мовних, інформаційних та інших потреб;
- поширення інформації про туристичні можливості і привабливість України, сприяння співробітництву з державою перебування у туристичній галузі [8].

На виконання положень вказаного Указу було затверджено Перелік закордонних дипломатичних установ України, у складі яких утворюються культурно-інформаційні центри. Документом було передбачено відкриття 29 центрів у 27 країнах світу.

У зв'язку з військовими подіями на сході України виникла потреба у переформатуванні функцій вітчизняних ЗМІ, виході мовлення за межі держави та створення каналів іномовлення. Такі спроби мали успіх, зокрема із початком функціонування українського інформаційного телеканалу *Ukraine Today*, що був присутній у кабельних мережах Європи у 2014-2016 роках, а потім перейшов у формат Інтернет-каналу. Портал *Ukraine Today* мав стати впливовим міжнародним джерелом інформації для Заходу про події і новини, що відбуваються в Східній Європі.

Міністерство інформаційної політики визначило структурними елементами системи державного іномовлення України державне підприємство «Мультимедійна платформа іномовлення України UA | TV», яка запрацювала 1 жовтня 2015 року, та найстарше українське інформагентство «Укрінформ». Вже у грудні 2015 року Верховна Рада України ухвалила законопроект «Про систему іномовлення України», що стало значним досягненням в інформаційній політиці України. Законодавчий акт мав захистити національні інтереси України за кордоном, сформувати та підтримати позитивний імідж країни у світі шляхом оперативного, об'єктивного інформування про події в Україні, офіційну внутрішню і зовнішню політику та позицію держави, діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Еволюція як засобів масової інформації, так й інформаційної політики в Україні, свідчить про підвищення рівня інтегрованості держави у міжнародну інформаційну сферу. Таким чином, Україна змогла глобалізуватися, адаптуватися до нових умов та стати частиною «глобальної мережі» медіа-спільноти. Проблемними аспектами залишаються залучення до інформаційних процесів широких верств населення, консолідування на ґрунті важливості й необхідності здійснення переходу до інформаційного суспільства як невідмінної

запоруки політичної модернізації, рівень довіри до засобів масової інформації, комерціалізованість мас-медіа.

Світові ж тенденції свідчать, що ЗМІ є не лише засобом та інструментом впливу на міжнародну політику, але й мають політичну владу, уособлюючи її «четвертий щабель». Зокрема, йдеться про владу створювати події, представляти моделі й альтернативи політичного розвитку, називати та інтерпретувати факти політичної реальності.

Особливостями сучасної міжнародної медіа-спільноти є еволюція комунікативних технологій, глобалізація, у тому числі глобалізація інформації, домінування цифрового мовлення, набуття функції політичної комунікації соціальними мережами та різке збільшення кількості їхніх користувачів, зміни в інформаційній культурі на користь медіа-плюралізму.

Модерні характеристики міжнародного інформаційного поля вплинули і на ту роль, яку ЗМІ виконують у міжнародній політиці, а це – формування світової громадської думки, визначення ступеня важливості глобальних проблем людства, конструювання позитивного іміджу держав та міждержавних союзів, маніпуляція масовою свідомістю та формулювання порядку денного міжнародної політичної комунікації та дипломатії.

Бібліографічний список:

1. Ваганова О. В. Роль засобів масової комунікації у процесі глобалізації : автореф. дис...канд. політ. наук : 23.00.03 / Ваганова Ольга Вікторівна ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – 16 с.
2. Кукіна З. Міжнародний інституційний механізм регулювання діяльності засобів масової інформації / З. Кукіна // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 354-357.
3. Лалл Дж. Мас-медіа, комунікація, культура: глобальний підхід / Дж. Лалл. – К. : К.І.С., 2002. – 261 с.
4. Орлова В. Глобальные телесети новостей на информационном рынке / В. Орлова. – М. : РИП-холдинг, 2003. – 166 с.
5. Остапенко М. Політична комунікація : теоретичні аспекти дослідження / М. Остапенко // Політичний менеджмент. – 2012. – № 3. – С. 135-144.
6. Пантелеев В. В. Історична періодизація інформаційно-психологічного впливу ЗМІ / В. В. Пантелеев // Політичні технології – спецвипуск Українського центра політичного менеджменту – К., 2008. – С. 313-321.
7. Політологічний енциклопедичний словник : Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. – К. : Генеза. – 1997. – 395 с.
8. Указ Президента України «Про культурно-інформаційний центр у складі закордонної дипломатичної установи України» № 142/2006

- від 20.02.2006 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : Офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/142/2006>.
9. Філенко І. Історична ретроспектива еволюції ролі ЗМІ в міжнародних відносинах / І. Філенко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2012. – Вип. 107 (Ч. II). – С. 181-187.
  10. Cohen B. The Press and Foreign Policy, Princeton / B Cohen. – NJ : Princeton University Press, 1963. – 288 p.
  11. Lind William S. 4th Generation Warfare / William S. Lind. – USA : Castalia House, 2015. – 134 p.
  12. O’Heffernan P. Mass Media and American Foreign Policy: Insider Perspectives on Global Journalism and the Foreign Policy Process / P. O’Heffernan. – Norwood : Ablex – 1991. – 262 p.
  13. Schwartzberg R.-J. Sociology Politique / R.-J. Schwartzberg. – Paris : Editions Montchrestien, 1988. – 566 p.
  14. Seib P. The Al-Jazeera effect: How the new global media are reshaping world politics [Електронний ресурс]. – Washington D.C. : Potomac Books Inc., 2008. – Режим доступу: https://books.google.ru/books?id=OxkQm7IuMi8C&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
  15. Siapera E. Cultural Diversity and Global media. The Mediation of Difference / E. Siapera. – Chichester, West Sussex, UK; New York : Blackwell Publishing, 2010. – 212 p.

Исследована роль средств массовой информации в ходе социально-политических процессов. Определены факторы влияния масс-медиа на формирование международной политики. В контексте научного поиска проанализированы этапы развития СМИ как инструмента политической коммуникации, определены их функции на современном этапе развития международных отношений, возможности влияния на конструирование мирового общественного мнения.

The role of mass media in the course of social and political processes is explored. The factors of influence of mass media on formation of the international policy are determined. In the context of scientific research, the stages of the development of the media as an instrument of political communication are analyzed; their functions are defined at the present stage of development of international relations, the possibility of influence on the design of world public opinion.

Стаття надійшла до редколегії 17.08.2017